

”ידיעת הארץ ברושה לנו קודם כל אמען עזמנו.
אי אפשר אהבין ואהכיר את העם היהודי
בלי אדעת את גאודוגיה, מבניה ואדאה של ארצנו.
פה עוזבה רוח עמנו, פה נוצרו יצירותיה הגדולות,
עשו אותנו לעם עולם.
ידיעת הארץ ברושה לנו עוד יותר אמען קיומנו וביטחוננו.
גם ביטחוננו ושואמנו – לא ייכנונו בלי שנע
את כל שביאי ארצנו וסגאודוגיה...”

משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
גאומ שא"א וידיעת הארץ

תוכנית הליבה

אהכרם הארץ ואהבם האולדג

מגן ועד י"ב

עריכה לשונית - אמנון ששון
חברי הועדה לפיתוח התוכנית - פרופ' ניר אוריון, ד"ר טימי בן-יוסף, ד"ר מיכאל גרינצוויג, רוני נעמן,
אלי שיש, ד"ר משה (צ'יקו) רוזנפלד

עיצוב והפקה - משה סיטבון
סדר עיצוב - דפוס איילון
הוצאה לאור - מחלקת הפירסומים, משרד החינוך

תוכן העניינים

7	דבר מנכ"לית משרד החינוך
9	הקדמה
11	חלק א': עיקרי התוכנית
13	1. המטרה והיעדים
14	2. עקרונות התוכנית
15	3. משאבי הזמן בתוכנית הסירים וניצולם
16	4. תוכנית הסירים לבית הספר היסודי
17	5. תוכנית הסירים לבית הספר העל-יסודי
19	חלק ב': מימוש התוכנית
21	6. מימוש העיקרון "מקרוב לרחוק" בראייה הכוללת מגן ועד י"ב
23	7. שילוב הסירים בהוויה הערכית החברתית של בית הספר
25	8. שילוב הסירים בתוכניות הלימודים של בית הספר
27	9. אופי הסירור להכרת הארץ
29	10. מימוש התוכנית הארצית במחוז, ברשות ובבית הספר
	<ul style="list-style-type: none"> • ארגון השטחים לצורך התכנון ברמות השונות • טיפוח תרבות הסירור וחיזוק המיומנויות להכרת הארץ • חופש הבחירה של בית הספר • עיצוב תוכנית הסירים הלכה למעשה - שיקולים וסדר עדיפויות • האזורים והאתרים שישולבו בתוכנית מגן ועד י"ב
33	חלק ג': נספחים
35	נספח 1: תיחום מרחבים לתכנון הסירים להכרת הארץ
37	נספח 2: מיון מרחבים על פי הקטגוריות לבחירת בית הספר
38	נספח 3: מימוש מטרות החינוך בתוכנית הליבה להכרת הארץ
40	נספח 4: טבלאות תכנון תוכנית רשותית ותוכנית ובית ספרית
43	נספח 5: חברי הועדה

Ministry of Education
وزارة التربية والتعليم

המנהלת הכללית
Director General
المديرة العامة

עמיתי אנשי החינוך - שלום רב,

"האדם אינו אלא קרקע ארץ קטנה
האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו
רק מה שספגה אוחזו עודה רעננה
רק מה שספגה עינו טרם שבעה לראות
כל אשר פגע במשעולי טללים ילד..."
שאלו טשרניחובסקי

תכנית הליבה להכרת הארץ ואהבת המולדת באה לרענן ולחדש מסורת שהתפתחה במערכת החינוך העברי מאז היווסדה, מסורת שהובילה דורות רבים של תלמידים להיכרות עם סביבתם הקרובה בפרט, ועם חבלי הארץ בכלל. מתוך ההיכרות צמחה תחושת השתייכות ומחויבות למפעל הציוני, אשר תרמה והובילה להצלחה במאבק להקמת מדינת ישראל ולשגשוגה.

ייעודה של התכנית הוא לסייע לכלל מוסדות החינוך ברשות המקומית בעיצוב משותף של תהליך חינוכי מובנה המוביל את התלמידים **להיכרות שיטתית** עם ארץ ישראל. מסלולי הסיוור בתכנית מתפתחים במעגלים, מהקרוב אל הרחוק, ומותאמים לתכניות הלימודים ולסביבת מגורי התלמידים.

התכנית באה למסד את הסיוורים להכרת הארץ כמרכיב חיוני ומשמעותי בליבה החינוכית של מערכת החינוך, בתהליך מובנה מגן ועד כיתה י"ב, כחלק מתפיסת העולם החינוכית ומסדר היום של כלל מערכת החינוך, מוסדות חינוך, מפקחים, מנהלים, מורים, מדריכים ומוסדות המופקדים על הכשרה והשתלמויות לכל העוסקים במלאכה.

בשנים תשס"ו-תשס"ז גובשה התכנית על ידי ועדה פנים-משרדית, בראשותו של מר נח שלו, ובהשתתפות כל גורמי המשרד וגופי ידיעת הארץ, ואושרה על ידי הנהלת המשרד באפריל 2007. הערכה רבה ותודה מיוחדת שלוחות לכל חברי הוועדה שהשקיעו מזמנם לקידום התכנית.

הטמעת תכנית הליבה להכרת הארץ ואהבת המולדת במערכת החינוך, הוטלה על תחום של"ח וידיעת הארץ שבמינהל חברה ונוער. התכנית תמומש בראייה רשותית, בשיתוף מוסדות החינוך שבתחומה ובסיוע צוותים של מורי של"ח וידיעת הארץ. ראייה רשותית תאפשר איגום משאבים, תיאום אזורי הסיוור בין כל שכבות הגיל ותסייע משמעותית בהוזלת עלויות.

אני מקווה שתכנית הליבה להכרת הארץ ואהבת המולדת תסייע לכם בהשגת יעדינו החינוכיים.

בברכה,

שלומית עמיחי

הקדמה

תוכנית הליבה להכרת הארץ ואהבת המולדת המוגשת בזאת מאגדת באמצעות מערך סיורים ופעילויות את מכלול העשייה החינוכית בבית הספר ומחוצה לו להכרת הארץ ואהבתה. הסיורים להכרת הארץ יזמנו מגוון חוויות רגשיות-לימודיות וחוויות מאתגרות אשר יסבו הנאה למרב התלמידים על פי נטיית לבם, יתרמו להעצמה אישית ולעיצוב אישיותם ויעשירו את עולמם.

תכלית מערך הסיורים היא להוביל את התלמידים ל**היכרות שיטתית עם נופי המולדת**, במעגלים הולכים ונפתחים. הסיורים יחלו בסביבתם הקרובה של התלמידים ויתרחבו לעבר אזורי הארץ המרוחקים ממנו, כמפורט בעמודים 17-18. סיורים אלה יחשפו בפני התלמידים בהדרגה ובהתאמה על פי שכבות הגיל את תבנית נוף העם, הארץ והחברה הישראלית. תהליך זה יאפשר מיצוי משך יום הסיור באתרים ובנופים ופחות בנסיעה.

תוכנית סיורים וטיולים זו **מתבססת על העקרונות שנקבעו בחוזר מנכ"ל** (טיולים - היבטים פדגוגיים-ארגוניים, בטיחותיים ובטחוניים והבטחון בפעילות חוץ בית ספרית ס"ה/9 (ג) ניסן תשס"ה, בו מפורטת התוכנית לכיתות א' - ו' שפותחה על ידי מינהלת הטיולים, ועל חוזר מנכ"ל ס"ה/10 מחודש אב תשס"ה, שעוסק בסיורים לירושלים.

כדי לבנות **מארג חיבורים** בין הסיורים להכרת הארץ ובין ההווה החינוכית-חברתית-ערכית הבית ספרית, הסיורים בתוכנית מחוברים למקצועות הלימוד על פי שכבות הגיל כמפורט בעמודים 21-22 ומכוונים להתחברות עם התוכנית החברתית ו"האני מאמין החינוכי" של בית הספר, כמפורט בעמוד 23.

התוכנית המחוזית, הנגזרת מהתוכנית הארצית, מציבה את הרשות המקומית כגורם המוביל את התיאום בין כלל מוסדות החינוך הפורמליים, הבלתי פורמליים והמגזרים השונים שבתחומה. הראייה הרשותית תעצב תוכנית סיורים רשותית שתאפשר איגום משאבים והשפעה על חברות הטיולים תוך תיאום התהליכים עם הצוותים החינוכיים ותסייע בצמצום עלויות הסיורים.

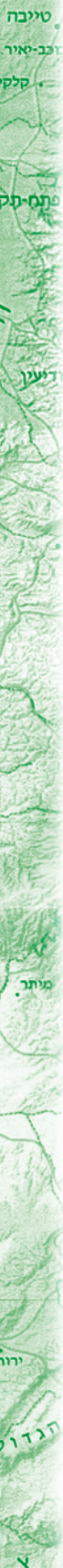
התוכנית ערוכה מהכלל אל הפרט:

הפרק הראשון פורס את עיקרי התוכנית: המטרות, העקרונות ומשאבי הזמן הנדרשים לביצועה.

בפרק שני מפורטים הקווים המנחים למימוש עקרונות התוכנית.

בפרק השלישי מובאים נספחים להרחבת הנושאים הרלוונטיים להבנת מרכיבים מסוימים של התוכנית. לצורך תכנון הסיורים בהתאם לתוכנית מצורפת מפת האזורים ותיחום המרחבים לסיור. על גב המפה משולבים עזרים ופרטים משלימים לעריכת תוכנית מתאימה.

חברי הועדה לפיתוח התוכנית

חלק א'

עיקרי התוכנית

1. המטרה והיעדים

המטרה:

הכרת הארץ ואהבתה וטיפוח מחויבות ואחריות לארץ ישראל
(לנוף, לטבע, לאדם ולחברה) ולמדינת ישראל.

יעדים בתחום הערכי

- חינוך לאומי - חיזוק התודעה הלאומית בזיקה לתולדות העם ומורשתו בארץ ישראל.
- חינוך חברתי - חיזוק המעורבות החברתית והכרת המאחד והמייחד את הפרט בחברה.
- חינוך סביבתי - חיזוק יחס הכבוד והאחריות לסביבה הטבעית והזיקה לארץ, לנופיה, לחי ולצומח.

יעדים בתחום הלימודי

- למידה בין-תחומית של הנוף, הטבע והאדם בארץ ישראל.
- למידה של סוגיות ותהליכים ונקודות מפנה בתולדות העם בארץ, המפעל הציוני וההווה הישראלית העכשווית.
- המחשת פרקים מוגדרים מתוך מגוון המקצועות הנלמדים בבית הספר.
- רכישת מיומנויות של סיור כחלק מתרבות הכרת הארץ.

יעדים בתחום האישי-חברתי

- חיזוק הסובלנות והעזרה ההדדית בין התלמידים.
- גיבוש חברתי של הכיתה והשכבה.
- חיזוק העצמיות תוך היענות לשונות בין התלמידים.
- טיפוח מנהיגות אצל התלמידים.

יעדים בתחום החווייתי-ריגושי

- חיזוק הקשר הרגשי של התלמיד לנופי הארץ, לאתריה ולתולדותיה.
- יצירת מפגש חווייתי עם הנוף, הטבע ומגוון התרבויות בארץ ישראל.
- יצירת חוויות אישיות וחברתיות משותפות לכיתה ולשכבה כקבוצה חברתית.
- יצירת חוויות לימודיות מגוונות.

2. עקרונות התוכנית

2.1. הבניית מערך הסיורים להכרת הארץ "מהקרוב לרחוק"

מערך הסיורים יפותח "מהקרוב לרחוק" מנקודת המבט של הרשות המקומית. זהו עיקרון המנחה את הבניית תוכנית הסיורים הכוללת, כך שבבית הספר היסודי התלמידים יסיירו ביישובם, סביבתם ואזורם, ובבית הספר העל-יסודי הסיורים יכוונו לאזורי ארץ שכנים ומרוחקים, ובסופו של התהליך כל תלמיד יקיים את הפסוק: "קום והתהלך בארץ לאורכה ולרוחבה".

עיקרון זה בא לחזק תחילה את גאווה התלמיד כלפי קהילתו, היישוב שלו וסביבתו, ומתוך כך לצאת להיכרות עם שאר אזורי הארץ.

הבניית הפעילות "מהקרוב לרחוק" מותאמת למשך הסיורים בהלימה ליכולות התלמידים, כך שבגילאים הצעירים הסיורים יהיו בני כחצי יום עד יום שלם, ובגילאים המתבגרים הם ימשכו מספר ימים רצופים. למימוש עיקרון זה התוכנית מגדירה אזורים ותתי-אזורים, שמהווים מסגרת לתכנון מערך הסיורים מהקרוב לרחוק בכל רשות מקומית במדינת ישראל (ראה פירוט בחלק ב').

2.2. שילוב הסיורים בהוויה הערכית והחברתית של בית הספר

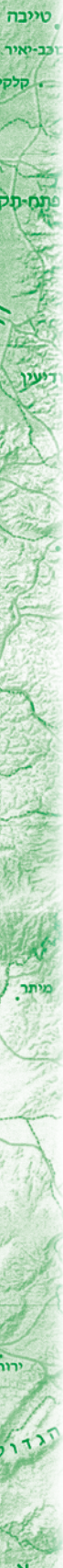
המפגש הבלתי אמצעי עם אתרי מורשת ואקטואליה, ועם החברה הישראלית הרב-גונית, מזמן התמודדות עם סוגיות ערכיות מתוך התרשמות ישירה ומעורבות רגשית, וכך סוגיות אלה הופכות למובנות ורלוונטיות לתלמידים, והדיון בהן יחזק את הרובד הערכי במערך החינוכי של בית הספר.

כדי להפיק מהסיוור חינוך לערכים, תוכנית זו מגדירה יעדים בתחום הערכי, ובית הספר יוסיף עליהם סוגיות הרלוונטיות ל"אני מאמין" החינוכי שלו בהתאם לצורך, ויגדיר את הדרכים לעסוק בכל אלה בהכנה, בביצוע ובסיכום הסיור, על פי שיקולי דעתו והשקפתו החינוכית.

היציאה למרחב הפתוח, ההיחשפות למצבים בלתי שגורתיים, וההתמודדות עם אתגרים פיזיים ונפשיים שכרוכים בסיורים להכרת הארץ, מזמנות כר נרחב לכל תלמיד להביא לידי ביטוי את סגולותיו הייחודיות, וגם מחוללות אינטראקציות חברתיות, שמגבשות את הכיתה כקבוצה חברתית, ומאפשרות לכל פרט להשתלב בחברה על פי סגנונו ונטיותיו.

כדי למצות את מלוא הפוטנציאל החברתי, התוכנית מנחה **לשתף** את רכז/ת החינוך החברתי, המחנכים/ות והתלמידים/ות בתכנון המרכיבים החברתיים של הסיור, לקיים הכנה חברתית לקראת הסיור, לשלב פעילות חברתית מובנית, ולעודד את התלמידים לקחת אחריות על הנעשה תוך ביצוע הסיור, ולקיים סיכום מן ההיבט החברתי אחרי הסיור.

2.3. שילוב הסיורים בתוכניות הלימודים של בית הספר

בנופי ארצנו מגולמים תכנים רבים שנלמדים בתוכניות לימודים הקיימות בבית הספר, והסיור להכרת הארץ מזמן הדגמת תופעות, נושאים ומושגים מתוך תוכניות הלימודים הקיימות, ומקל על הבנתם. לאור זאת מתבקש שילוב הסיורים בתוכניות לימודים אלה, כך שיתחזק בהם תהליך ההוראה-למידה ברוח "הלמידה מחוץ לבית הספר" מחד גיסא, ותועמק הבנת נופי הארץ ומשמעות האתרים שמשולבים בסיור מאידך גיסא, והסיור להכרת הארץ יהווה חלק בלתי נפרד מהפעילות הלימודית של בית הספר - בעיני כלל המורים, התלמידים וההורים. אופן שילוב הסיורים בתוכניות הלימודים של בית הספר מותאם למאפייני הלמידה, ולכן הוא שונה בחטיבות הגיל השונות, כפי שמפורט בחלק ב' שלהלן.

3. משאבי הזמן בתוכנית הסיורים וניצולם

בחוזר המנכ"ל ס"ה/9 (ג) מוגדרים כלל משאבי הזמן לפעילות חוץ בית ספרית. תוכניות הסיורים להכרת הארץ מתבססת רק על כשליש ממשאבי זמן אלה, כדי לאפשר לבית הספר לקיים סיורים משולבים במקצועות שאינם קשורים דווקא להכרת הארץ, ביקור במוזיאונים, אירועי תרבות וכיו"ב. התוכנית להכרת הארץ תתבסס על לפחות שלושה ימים בכל שנת לימודים, שינוצלו כדלהלן:

- **בכיתות גן - ה':** שלושה ימים בודדים לאורך השנה.
  - **בכיתות ו' - ח':** יום בודד + צמד ימים לאורך השנה **או** שלושה ימים רצופים פעם בשנה.
  - **בכיתות ט'- י"ב:** שלושה-ארבעה ימים רצופים פעם בשנה.
- הבהרות:**
- משך הסיורים מותאם לגיל התלמידים ולטווח הנסיעה מבית הספר לאזור הסיור.
  - למקצועות של"ח וידיעת הארץ, למגמות לבגרות בלימודי ארץ ישראל, גיאוגרפיה, ביולוגיה, לימודי הסביבה ומדעי כדור הארץ, הקצאת הזמנים היא על פי הגדרות תוכניות הלימודים במקצועות אלה.
  - ההכנה והסיכום מההיבט החברתי ייעשו על פי הקצאת הזמן המוגדרת בתוכנית הליבה לשעת המחנך.

שכבה	מקצוע הסיוור	נושאי לימוד	מחכמת הסיוור	מרחב הסיוור	אתרי הביקור					
גן-א'	מדע וטכנולוגיה (טבע)	<ul style="list-style-type: none"> הסביבה בה אנו חיים חי, צומח, תהליכים בטבע השתנות הטבע בעונות השנה 			<p>במהלך שש שנות לימוד ישולבו אתרים אלה:</p> <p>סוגי יישובים:</p> <ul style="list-style-type: none"> התיישבות כפרית ציונית כפר מסורתי (ערבי/דרוזי) עיר עתיקה עיריית פיתוח <p>אתרי קודש</p> <ul style="list-style-type: none"> בית כנסת כנסייה מסגד 					
						ב'	מדע וטכנולוגיה (טבע)	<ul style="list-style-type: none"> בתי גידול טבעיים ומלאכותיים חומרים בשימוש האדם השפעת האדם על תהליכים בטבע 	<p>שלושה ימי סיוור לפחות</p>	<p>היישוב של התלמיד</p> <p>סביבת היישוב</p>
ד'	מדע וטכנולוגיה	<ul style="list-style-type: none"> היישוב שלנו, מוסדות שלטון התיישבות שימור מול פיתוח יום ומקורות מים 		<p>א. ירושלים</p> <p>ב. אזור בית הספר</p>						
					ה'	מדע וטכנולוגיה	<ul style="list-style-type: none"> התליכי פיתוח בידי האדם והטבע מישור החוף וצפון הארץ מגוון אוכלוסיות הקשר בין מקומי לעולמי 	<p>אזור בית הספר או אזור שכן (בתיאום על פי ראייה רשותית גן-י"ב)</p>		
									ו'	מדע וטכנולוגיה

¹ ראה מרחות מקצוע הסיוור בסעיף 8.1 בכל שנה בית הספר יכול לבחור סיוור אחד שלא קשור למקצועות הסיוור המוגדרים.

² האזורים ותתי האזורים בתוכנית זו מפורטים בסעיף 6.

5. תוכנית הסיורים לבית הספר העל-יסודי

הסיורים בחינוך העל-יסודי יכוונו לאזורי הארץ שמעבר לאזורו של התלמיד, ולאזורים השכנים והרחוקים שבהם לא התקיימו סיורים בבית הספר היסודי, מעבר לכך:

- כל סיור יקושר לתוכניות הלימודים של בית הספר כמפורט בסעיף 8.1 לגבי חטיבת הביניים.
- ובסעיף 8.2 לגבי החטיבה העליונה (עמוד 16).
- במהלך שש השנים ישולבו בסיורים אתרים מסוגים אלה: מורשת העם בארץ, המורשת הציונית, תרבויות קדומות, דתות ועדות בישראל, וטבע, כמפורט בסעיף 10.5.2, (עמוד 22).

מתכונת הסיורים

- בכיתות ז'-ח': שני ימים רצופים + יום בודד או שלושה ימים רצופים.
- בכיתות ט'-י"ב: לפחות שלושה ימים רצופים.

הקיים המנחים לתכנון

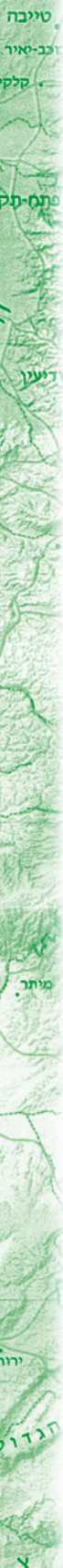
- תחילה האזורים השכנים, לאחר מכן האזורים המרוחקים.
- הימנעות מחזרה על מסלולים ואתרים שבהם ביקרו התלמידים בארבע השנים הקודמות.
- גיוון משנה לשנה: בכל שנה מרחב שונה נופית ועניינית מזה שבו התקיים הסיור בשנה הקודמת, בהתאם לפרוט המרכיבים לתכנון הסיור בחוזר מנכ"ל ס"ה/9 (ג).

האזורים שייכללו בתוכנית הסיורים בחינוך העל-יסודי

- ירושלים: יום בחטיבת הביניים ויום בחטיבה העליונה.
- לפחות שני אזורים בחבל הים תיכוני (אחד מהם רמת הגולן) - אחד בחטיבת הביניים ואחד בחטיבה העליונה.
- לפחות שני אזורים במדבר - אחד מהם לאילת (לאילת לא לפני כיתה י' ולא פחות משלושה ימים).
- אחד בחטיבת הביניים, ואחד בחטיבה העליונה.
- לפחות יום סיור אחד בחלק כלשהו של מישור החוף. אפשר במסגרת מסע לאזורים אלה: שפלת יהודה, כרמל, גליל מערבי.
- לפחות יום סיור בחלק כלשהו של עמק מטולה-אילת. אפשר במסגרת מסע לאזורים אלה: גולן, גליל עליון, גליל תחתון, המדבר המזרחי, מזרח הנגב, הרי אילת.

במידת האפשר תתקיים בכיתה י' או י"א פעולה במתכונת "מסע ישראלי" (שישה ימי סיור לאורך הארץ ובירושלים).

פירוט האזורים על פי סיווגם ראה בנספח 2, טבלאות התכנון בנספח 4.

חלק ב'

מימוש התוכנית

6. מימוש העיקרון "מהקרב לרחוק" בראייה הכוללת מגן ועד י"ב

הגדרות

אזור: שטח הנבדל מסביבתו מבחינה חזותית, ובו ניתן לבצע מספר סיורים בני מספר ימים. בתוכנית זו מוגדרים עשרה אזורים (על פי האזורים של תו התקן למדריך במערכת החינוך, פירוט בהמשך).

תת-אזור: שטח הנבדל מסביבתו מבחינה חזותית, ובו ניתן לבצע מספר סיורים בני יום. בתוכנית זו מוגדרים ארבעים תת-אזורים (פירוט בהמשך).

תא-נוף: חלק מתת-אזור. שטח הנבדל מסביבתו מבחינה חזותית, ובו ניתן לבצע סיור בן כמה שעות. תאי נוף יוגדרו במסגרת התוכנית הרשותית.

מרחבי הסיור על פי שכבות גיל

- **כיתות גן-ד':** כל בית ספר יסייר ביישוב ובתאי נוף שבגבולות תת-האזור בו שוכן בית הספר.
- **אפשר** לסייר בתת-אזור שכנים **בתנאי** שמתקיים תיאום רשתי.
- **כיתות ה'-ו':** כל בית ספר יסייר בגבולות האזור בו שוכן בית הספר.
- **אפשר** לסייר באזורים שכנים, **בתנאי** שמתקיים תיאום רשתי.
- **כיתות ז'-ט':** כל בית ספר יסייר באזורים שכנים ו/או קרובים.
- **כיתות י'-י"ב:** כל בית ספר יסייר באזורים מרוחקים.

הבהרה: בתי ספר פנימייתיים יסיירו בשנה הראשונה באזורם, ולאחר מכן באזורים ובמרחבים אחרים.

תיחום שטחים בתוכנית הסוירים להכרת הארץ			
ס' תתי-אזורים	ס'	אזורים	ס'
חרמון	1	הגולן וסביבתו (גולן ועמק החולה)	1
צפון הגולן	2		
מרכז ודרום הגולן	3		
עמק החולה ושוליו	4		
גליל עליון מזרחי	5	גליל עליון (גליל עליון ומערבי)	2
גוש הרי מרון	6		
גליל עליון מערבי	7		
מישור חוף הגליל	8		
בקעת כנרת ושוליה	9	גליל תחתון (גליל תחתון ועמקים)	3
גליל תחתון מזרחי	10		
גליל תחתון מרכזי	11		
גליל תחתון מערבי	12		
עמק יזרעאל-חרוד	13		
עמק בית שאן ושוליו	14		
הר הכרמל	15	כרמל וסביבתו (כרמל וחופו)	4
מישור חוף הכרמל	16		
רמת מנשה ושוליה	17		
השרון	18	מישור החוף (שרון ומישור החוף הדרומי)	5
גוש דן	19		
מישור החוף הדרומי	20		
הרי השומרון	21	ההר המרכזי (שפלת יהודה הרי יהודה ושומרון)	6
דרום השומרון	22		
הרי ירושלים (הפרוזדור)	23		
הרי יהודה	24		
שפלת יהודה	25		
ירושלים העתיקה	26	ירושלים	7
ירושלים החדשה	27		
מדבר שומרון ובקעת הירדן	28	המדבר המזרחי (מדבר יהודה, ים המלח ובקעת הירדן)	8
צפון מדבר יהודה	29		
דרום מדבר יהודה	30		
בקעת ים המלח ושוליה	31		
מישורי צפון הנגב	32	הנגב (הר הנגב)	9
מכתשי מזרח הנגב	33		
הערבה ושוליה	34		
מכתש רמון ושוליו	35		
רמת עבדת ושוליה	36		
הר הנגב ומישורי דרום הנגב	37		
הבקעות הגבוהות	38		
הערבה הדרומית	39	אזור אילת (ערבה והרי אילת)	10
הרי אילת	40		

הבהרה: בסוגריים נתונים שמות האזורים בהגדרות תו התקן למדריך טיולים במערכת החינוך.

7. שילוב הסיורים בהוויה הערכית והחברתית של בית הספר

7.1. שיתוף תלמידים בתכנון הסיור

- תלמידים יקחו חלק בתכנון הסיור בשני שלבים ובשתי רמות:
- בשלב תכנון מערך הסיורים הכולל של בית הספר, נציגות תלמידים תשתתף בעשייה.
- בשלב התכנון המפורט של כל סיור, תלמידי הכיתה יקחו חלק בתכנון המרכיב החברתי בסיור.

7.2. הכנה וסיכום בדגש חברתי-ערכי בשעות המחנך

מחנך הכיתה יקיים הכנה לסיור במהלך כשבועיים לפני כל סיור, וסיכום לסיור בשבוע שלאחר הסיור, במגמה לחבר את הסיור ל"אני מאמין" של בית הספר.

ההכנה תעסוק בנושאים כגון אלה:

- תכנון הפעילות החברתית בסיור.
- גיבוש חוזה חברתי להתנהלות בסיור.
- ליבון סוגיות חברתיות שמעסיקות את הכיתה לקראת הסיור.
- חלוקת תפקידים לתלמידים, וקבוצות משימה בהתאם לצורך.

הסיכום יעסוק בנושאים כגון אלה:

- עיבוד התרחשויות חברתיות מהסיור.
- דיון בסוגיה ערכית שעלתה במהלך הסיור.
- קישור תוכני הסיור ל"אני מאמין" החינוכי של בית הספר.
- לסיכום סיור רב-יומי (בחינוך העל-יסודי), בית הספר ישקול לקיים ערב הורים-מורים-תלמידים הממוקד בחוויות מתועדות של התלמידים.

7.3. "לכל תלמיד תפקיד"

אחד הרעיונות המרכזיים במימד החברתי של הסיורים להכרת הארץ הוא שמירב התלמידים יקחו על עצמם תפקידים במהלך הסיור. הדבר מכוון לשתי תכליות:

- לזמן לכל תלמיד אפשרות לבטא את סגולותיו הייחודיות, להצליח בעשייה שתעניק לו חווית הצלחה, ולבסס את מקומו בכיתה על סמך כישורים שמעבר לכישורי הלמידה.
  - להפוך את התלמידים לשותפים בעשייה, ולחנך אותם לאחריות פעילה, מתוך תקווה שנטילת אחריות על הנעשה בסיור עשויה להוביל לנטילת אחריות על הנעשה בחברה.
- למימוש רעיון "לכל תלמיד תפקיד" יש להשקיע מאמץ בהכנה ובהתאמת מגוון התפקידים למגוון התלמידים, לאפשר לכל תלמיד לבצע את תפקידו בלי לשבש את המהלך התקין של הסיור, ולהעניק משוב לתלמידים על פעולתם.
- אפשר שבסיור מסוים תלמידים מסוימים לא יבוא לידי ביטוי, אז חשוב לאפשר להם זאת בסיור האחר, ומוטב לתכנן זאת מראש בראייה שנתית.

7.4. שילוב מרכיבים חברתיים מובנים בתוכנית הסיור

הפעילות החברתית חשובה בסיור להכרת הארץ לא פחות מהפעילות הלימודית, לכן יש לתכנן אותה בקפידה, בשיתוף מירבי של התלמידים (כאמור).

כדי ליצור תהליך מתמיד של שיפור האווירה החברתית בכיתה והמיומנויות החברתיות של התלמידים, חשוב לשים לב להתרחשותיות החברתיות, ובסיום הפעילות או בשיעור הסיכום של הסיור יש לשקף לתלמידים את התנהגותם - לחיוב ולשלילה.

סיגול הרגלים חברתיים נאותים במסגרת הכיתה יתרום להטמעתם גם בקהילה, ובסופו של דבר בכלל החברה הישראלית.

7.5. טיפוח מנהיגות צעירה

הסיור להכרת הארץ מזמן כר נרחב לטיפוח מנהיגות צעירה, הדבר ייעשה בשני מעגלים:

בכיתתם: חלק מהתלמידים יקחו על עצמם ריכוז צוותי משימה שונים כתפקידים במסגרת "לכל תלמיד תפקיד". ריכוז קבוצת משימה יזמן לתלמיד חוויית מנהיגות ויבצר את מעמד החברתי בכיתה.

בשכבות צעירות: החל מכיתות חטיבת הביניים תלמידים שעברו תהליכי הכשרה במסגרות שונות של מנהיגות נוער, כגון מש"צים(מובילי של"ח צעירים), מד"צים בתנועות נוער, בחוגי סיירות ובמתנ"סים, יקחו חלק בסיורים להכרת הארץ בבתי הספר היסודיים שביישובם.

אפשר שפעילות זו תיעשה במסגרת "מחויבות אישית", או במסגרת "כיתת מש"צים". דוגמאות לפעילות:

- הנחיית פעילות חברתית במסגרת הסיור.
- הדרכה בתחנה בסיור של כיתות ד' המשולב בפרק "היישוב שלי" במולדת חברה ואזרחות.
- הדרכה בתחנה במסגרת יום "מיומנויות הסיור" לכיתות ה'.

8. שילוב הסיורים בתוכניות הלימודים של בית הספר

8.1. שילוב הסיורים בתוכניות הלימודים בחינוך היסודי ובחטיבת הביניים

התכנים שעולים בסיורים להכרת הארץ תורמים במיוחד לתוכניות הלימודים שנוגעות לטבע, אדם, מורשת העם, המפעל הציוני והחברה הישראלית, לכן הסיורים להכרת הארץ משתלבים בהן - והן מכונות בתוכנית זו "מקצועות הסיור".

חלק ממקצועות הסיור מוגדרים בתוכנית זו, וחלקם נתונים לבחירת בית הספר.

שילוב הסיורים ב"מקצועות הסיור" יעשה בכך שהמורה המקצועי ינחה תהליך שבו שלושה שלבים:

- למידת התכנים בכיתה.
- המחשת התכנים והדגמתם במסגרת הסיור על ידי קישורם לתופעות בשטח.
- העמקת הלמידה לאחר הסיור.

מסלול הסיור ואתריו ייקבעו על פי התכנים של מקצוע הסיור, ותחנת הלמידה העיקרית בסיור תמוקד בנושא מרכזי במקצוע הסיור, ותתקיים על פי עקרונות הלמידה מחוץ לבית הספר. הדרכת הסיור תיעשה בדרך כלל על ידי מדריך בעל תעודת הסמכה מטעם משרד החינוך. רצוי שהמורה של מקצוע הסיור ינחה את הפעילות בתחנה הלימודית העיקרית בסיור, ושהמחנך יעסוק בסוגיות חברתיות וערכיות במהלך הסיור. רכז הכרת הארץ בבית הספר ידאג שמוזרים המעוניינים לקשר תופעות להוראת מקצועם, יעבירו את בקשתם לרכז השכבה או למחנך הכיתה. מידע זה יועבר למדריך הסיור מבעוד מועד.

מקצועות הסיור על פי שכבות גיל

כיתות גן-א' - מקצוע הסיור: מדע וטכנולוגיה. נושאי הלימוד: הסיבה בה אנו חיים, חי, צומח, תהליכים בטבע, השתנות הטבע בעונות השנה.

כיתה ב' - מקצוע הסיור: מדע וטכנולוגיה. נושאי הלימוד: בתי גידול טבעיים ומלאכותיים, חומרים בשימוש האדם, השפעת האדם על תהליכים בטבע.

כיתה ג' - מקצועות הסיור: "מולדת, חברה ואזרחות" ומדע וטכנולוגיה.

- הנושאים במולדת חברה ואזרחות: השכונה שלי, בעלי מקצוע.
- הנושאים במדע וטכנולוגיה: מבנה הצמח, שימושי, מחזוריות, האדם ופיתוחיו.

כיתה ד' - מקצועות הסיור: "מולדת, חברה ואזרחות ומדע וטכנולוגיה.

- הנושאים במולדת חברה ואזרחות: היישוב שלנו, התיישבות.
- הנושאים במדע וטכנולוגיה: שימור מול פיתוח, ים ומקורות מים.

כיתה ה' - מקצועות הסיור: גיאוגרפיה ומדע וטכנולוגיה.

- נושאים בגיאוגרפיה: ירושלים - עבר והווה כבירה, השפעות תרבויות ים-תיכוניות.
- נושאים במדע וטכנולוגיה: תהליכי פיתוח בידי האדם והטבע.

כיתה ו' - מקצועות הסיור: גיאוגרפיה, היסטוריה, מדע וטכנולוגיה.

- נושאים בגיאוגרפיה: מישור החוף, צפון הארץ, מגוון אוכלוסיות בישראל, המקומי והעולמי.

- נושא בהיסטוריה: ימי בית שני.
  - נושאים במדע וטכנולוגיה: איכות הסביבה, אנרגיה, תעשייה ומיחזור.
  - **בכיתות ז' - ט' :** מקצועות הסיוור: גיאוגרפיה, של"ח וידיעת הארץ, מדע וטכנולוגיה.
  - נושאים בגיאוגרפיה: המדבר, ההר המרכזי וירושלים.
  - נושאים בשל"ח וידיעת הארץ: המדבר, ההר בחבל הים-תיכוני, ירושלים.
- נוסף לשילוב הסיוור במקצועות הסיוור ניתן לקשר את הסיוור למקצועות נוספים, ברמה של איזכור, כלומר תוך ניצול תצפית על אתר או תופעה, בלי לפגום במרכיבים החווייתיים של הסיוור.

8.2 שילוב הסיוור בתוכניות הלימודים בחטיבה העליונה

הכנה לסיוור: מירב המורים של המקצועות הרלוונטיים לסיוור ימקדו את הלמידה בנושאים ובאתרים המשולבים במסלול הסיוור המתוכנן.

בסיכום הסיוור: המורים המקצועיים ירחיבו בנושאים שעלו בסיוור, וישיבו לשאלות התלמידים.

המקצועות הרלוונטיים לסיוור הם אלה: לימודי ארץ ישראל, גיאוגרפיה, של"ח וידיעת הארץ, היסטוריה, מדע וטכנולוגיה, תנ"ך, מורשת, לימודי הסביבה, מדעי כדור הארץ, ספרות.

תיאום ההכנה לסיוור יתבצע באחריות המורים לשל"ח וידיעת הארץ בבתי ספר בהם הם פועלים, ומורים נוספים יצטרפו במידת האפשר.

8.3 שילוב התנ"ך בתוכנית

התנ"ך נושא בחובו את יסודות הקשר העמוק בין עם ישראל לארצו ואת יסודות התרבות היהודית. לכן חיוני לשלב את התנ"ך במסכת הסיוורים להכרת הארץ, שתכליתם להביא את התלמידים מהכרת הארץ לחיזוק הזיקה שלהם למורשת העם ולארץ ישראל.

עיון בפרקי התנ"ך, באתרי התרחשות המאורעות ההיסטוריים שעיצבו את דמותו של עם ישראל בעת העתיקה, מאפשר להתחבר בצורה המוחשית ביותר למורשת העם, להבחין בקשר הבלתי אמצעי של העם לארץ, להתרשם מדמויות מופת מ"אלבום התמונות" המשפחתי שלנו, ולעסוק בדילמות חברתיות, מוסריות ולאומיות שהעסיקו את אבותינו בעת העתיקה, והן אקטואליות גם להוויה הישראלית העכשווית.

תוכנית הלימודים בתנ"ך אינה ערוכה על פי אזורי הארץ, אלא על פי נושאים ופרקים, שלרוב לא באים לידי ביטוי בנופי הארץ ואתריה, ולכן מקצוע התנ"ך לא יכול בדרך כלל להוות "מקצוע סיוור" והוא ישולב בתוכנית זו ללא קשר ישיר לנלמד בתוכנית הלימודים.

למען שילוב התנ"ך בתוכנית הסיוורים להכרת הארץ, המורים לתנ"ך יהיו שותפים לצוות ההיגוי של תוכנית הסיוורים הבית ספרית, ויציעו נושאים שיביאו לידי ביטוי את התנ"ך בסיוור התוכנית.

9. אופי הסיור להכרת הארץ

9.1. חווייתיות מהנה ומשמעותית

למימוש מטרת התוכנית חשוב שתהליך הכרת הארץ יהיה חווייתי, מהנה ומשמעותי, שכן ללא מגוון חוויית מהנות אין לצפות שיתפתח רגש חיובי, וחוויית לא משמעותית אינן תורמות לתהליך החינוכי. לכן כל סיור להכרת הארץ אמור לזמן לתלמיד מגוון חוויית רגשיות, לימודיות ואתגריות, שיסבו הנאה למירב התלמידים על פי נטייתם, יתרמו לעיצוב אישיותם ויעשירו את עולמם.

9.1.1. חוויית ריגושיות

- **חוויית אסתטיות:** אחד משיקולי הדעת המרכזיים בתכנון כל סיור הוא הכללת אתרים ונופים שיביאו לידי ביטוי את יופי הארץ ושירשימו את התלמידים מבחינה אסתטית.
- **המללת רגשות:** במהלך הסיור רצוי לעודד את התלמידים לבטא במילים את תחושותיהם ביחס לחוויית הסיור.
- **הזדהות עם דמויות מהעבר והווה:** בסיורים תשולב התייחסות לאישים שפעלו לאורך ההיסטוריה בארץ, ולכאלה שפועלים כיום בחברה הישראלית.

9.1.2. חוויית לימודיות

הסיורים בנופי הארץ מזמנים לתלמיד מפגש בלתי אמצעי עם תופעות טבע ואדם רבות ומגוונות - שרובן לא באות לידי ביטוי בתוכניות הלימודים, ולכן בסיורים ישולבו פעילויות שיעצימו את החווייה הלימודית, והסברים אודות תופעות שמעוררות סקרנות אצל התלמידים.

9.1.3. חוויית מאתגרות

ההתפתחות אישית של הילדים והנערים מתגברת ככל שמוצבים בפניהם אתגרים פיזיים ונפשיים, שמביאים אותם להתמודדות עם מצבים בלתי מוכרים, ומאפשרים להם לחוות את ההתגברות על קשיים מסוגים שונים.

לכן תוכנית זו מנחה לתכנן ולבצע את הסיור על פי פרופיל שמכיל מרכיב של הליכה בשטח, ותצפית להכרת הארץ, ולקיים מסעות תוך לינה בשדה ובישול עצמי.

הבהרה: בית הספר יפעיל שיקול דעת, וידאג שרמת הקושי של ההליכה תתאים לגיל התלמידים ולהרגלי הסיור שלהם, כך שבסופו של דבר הסיור יהווה אירוע מהנה מבחינתם.

אופי הסיור ופרופיל הסיור ישימים בסיור חד-יומי - ששכיח בבתי הספר היסודיים, ובכל אחד מהימים בסיור הרב-יומי (להלן המסע), ששכיח בבתי הספר העל-יסודיים.

9.2 פרופיל הסיור ומרכיביו

פרופיל הסיור מגדיר באופן סכמתי את מרכיבי הסיור והסדר הרצוי לביצועם, לאור שיקולים חינוכיים, ומהווה שלד לתכנון וביצוע הסיור. על בסיס הפרופיל הנתון נדרשת התאמה לאוכלוסייה ולדגשים של בית הספר והמדריך.

תרשים פרופיל הסיור שלהלן מתאר יום סיור בודד. בסיור רב-יומי ייושם המודל בכל אחד מימי הסיור. נוסף לפעילות שמתוארת בפרופיל הסיור חשוב לשלב בסיורים פעילות תורמת, כגון תחזוקת שבילים, ומבצעי ניקיון - בתיאום עם הגורמים שמופקדים על השטח, ומפגשים עם אנשי עדות בתחומים שונים ועם בני נוער מאוכלוסיות שונות.

תרשים פרופיל הסיור

הליכה, הדרכה באתרים ותופעות, שימוש במפה ובתנ"ך

שיקולי הדעת לפרופיל הסיור

התצפית - רצוי לבצע אותה מוקדם ככל האפשר, כך שהתלמיד ירכוש התמצאות בסביבה לפני שהוא משוטט במבוכיה. בתצפית רצוי להדגיש את האופייני לסביבה, את המסלול ואת האתרים המתוכננים בסיור, כדי לשפר את שימור מראה העיניים בזיכרון של התלמיד.

הלמידה העיקרית בסיור רצויה בשעות הבוקר, כי אז רמת הקשב גבוהה יחסית אצל התלמידים. למידה זו תעשה בתחנה לימודית, באתר שמתקשר ל"מקצוע הסיור", על פי עקרונות הלמידה מחוץ לבית הספר. נוסף לכך המדריך יסביר לאורך הדרך תופעות שמעניינות את התלמידים, ו/או שמתקשרות לתוכניות לימודים אחרות של בית הספר.

תכנים שעלו בסיור יאוגדו בגישה מערכתית בסיכום הסיור. הדבר חשוב להבנת התופעות בהקשרן, מאפשר להבחין במערכות היחסים שבין גורמי הטבע, ובין האדם לטבע, לחברה ולרצף הדורות.

ההפגה אפקטיבית לאחר מאמץ של הליכה ולמידה, וטבעי לקיים במהלכה את הארוחה העיקרית של היום, לכן מיקומה בשעת צהריים.

הפעילות החברתית בדרך כלל מעוררת עניין מיוחד אצל התלמידים, לכן רצוי לקיים אותה בשעות אחר הצהריים, כשרמת הקשב יורדת, ולא ניתן להעמיק בתכנים לימודיים.

המפה מסייעת להתמצאות ותורמת לשימור השטח בזיכרון. לעתים עדיף להשתמש בתרשימים תואמי מפה, שכן המפה גדושה בפרטים המקשים על קליטת התמונה השלמה.

ספר התנ"ך מאפשר להמחיש את מסכת החיבורים למורשת העם בארץ, לכן חשוב לעשות בו שימוש מירבי בסיורים להכרת הארץ, במקומות ובהקשרים מתאימים.

הערה: בכל הנוגע לאופי הסיור ראה פירוט נוסף בחוזר מנכ"ל ס"ה/9 (ג), מאי 2005.

10. מימוש התוכנית הארצית במחוז, ברשות ובבית הספר

אחד מעקרונות התוכנית הוא "מהקרוב לרחוק" מזווית הראייה של התלמיד - בראיה רשותית כוללת. לאור זאת נדרש לפתח תוכניות ברמות פירוט הולכות ועולות, עד לרמה האופרטיבית, בסדר שלהלן:

- תוכניות מחוזיות - שנגזרות מהתוכנית הארצית, וכוללות התאמות למאפייני המחוז.
- תוכניות רשותיות - שנגזרות מהתוכנית המחוזית, וכוללות התאמות למאפייני הרשות.
- תוכניות בית ספריות - שנגזרות מהתוכנית הרשותית, וכוללות התאמות למאפייני בית הספר.

10.1. ארגון השטחים לצורך התכנון ברמות השונות

כדי לאפשר תכנון, התוכנית מגדירה שטחים ברמות פירוט שונות, בסדר יורד כדלהלן:
אזור - תת אזור - תא נוף - מסלול - אתר

לדוגמה:

אזור: נגב.

תת אזור: מכתשי המזרח.

תא נוף: המכתש הקטן.

מסלול: מעלה עלי.

אתר: תצפית בראש מעלה עלי.

האזורים ותתי האזורים מפורטים בסעיף 6 ותיחומם נתון בנספח 1 ובמפה המצ"ב.

התוכניות ברמות השונות נבדלות זו מזו ברמת הפירוט של ההתייחסות לשטח, כמצוין בטבלה שלהלן:

רמת התוכנית	רמת הפרוט
ארצית ומחוזית	אזורים ותתי אזורים
רשותית	אזורים, תתי-אזורים, תאי נוף
בית ספרית	אזורים, תתי אזורים, תאי-נוף, מסלולים, אתרים

10.2. טיפוח תרבות סיור וחיזוק מיומנויות להכרת הארץ

אחד היעדים של תוכנית זו הוא להטמיע אצל התלמידים רצון ויכולת לעסוק בידיעת הארץ מעבר לחיי בית הספר. טיפוח תרבות של ידיעת הארץ אומר להנחיל לתלמידים מיומנויות, כשרים והרגלים של התארגנות, שהייה, תנועה, התמצאות, התבוננות, שמירת טבע וסביבה, בטיחות וביטחון. לשם כך בית הספר ישקול להקצות מספר ימי סיור בחינוך היסודי להטמעת מיומנויות הסיור, וישקוד על חיזוקם בסיוורם של החינוך העל-יסודי.

10.3. חופש הבחירה של בית הספר

התוכנית הארצית מגדירה שלושה ממדים כלליים של הסיורים להכרת הארץ: **מעגלי ההתפתחות של המרחב שבו יתקיימו הסיורים** כמתואר בסעיף 6 כדי לממש את העיקרון המנחה את התוכנית **"מהקרוב לרחוק"**, ליצירת היכרות שיטתית של הארץ ולהתאמת הסיורים ליכולות של התלמידים בהיבטים השונים, תוך התאמת טווח הנסיעה למשך הסיורים.

המיקוד התוכני של הסיורים: לאור התכנים בתוכניות הלימודים **הקיימות**, כדי שהסיורים יחזקו מקצועות אלה, ולא יהפכו לתוכנית נפרדת-נוספת. לעתים תוכנית הלימודים מכתיבה את אזור הסיור - כגון הסיורים לירושלים בכיתות ז'-ח' על פי תוכנית גיאוגרפיה, או בכיתות ט'-י' על פי תוכנית של"ח וידיעת הארץ.

סוגי האתרים שנדרש לשלב בסיורים באים להבטיח שבמהלך הרב-שנתי התלמיד יכיר את מגוון האתרים המייצגים תקופות ואירועים חשובים בתולדות האדם והעם בארץ, אתרי טבע ייחודיים בארץ ישראל, ואתרים רלוונטיים לאקטואליה במדינת ישראל.

בתוך מסגרת התוכנית, נשמר חופש פעולה רחב לבית הספר בכל אלה:

- בחירה תאי הנוף ותת-י-האזור/ים שבהם יתקיימו הסיורים.
- עיצוב מסלולי הסיורים.
- שיבוץ האתרים מהסוגים השונים בראייה רב-שנתית, בהתאם למאפייני סביבת בית הספר.
- בחירת מקצוע הסיור בחלק מהסיורים.
- חיבור הסיורים למערך החברתי-ערכי ול"אני מאמין" החינוכי של בית הספר.

10.4. עיצוב תוכנית הסיורים הלכה למעשה

התוכנית הרשותית תפותח בשיתוף מירבי עם גורמי הרשות, הפיקוח הכולל, גורמי של"ח וידיעת הארץ, נציגות בתי הספר, נציגות הורים ונציגות מועצת התלמידים. התוכנית הבית ספרית תפותח בשיתוף מירבי עם גורמי בית הספר, הפיקוח הכולל, הורים ותלמידים.

שיקולים לתכנון

- **מהפשוט למורכב:** בכיתות הנמוכות - אזורים מצומצמים, ובכיתות הגבוהות - אזורים נרחבים.
- **גיוון:** כל סיור יתקיים בנוף שונה מקודמו (תאי-נוף שונים, אזור מדברי מול אזור ים-תיכוני, וכו').
- **שילוב פעילות תורמת בסיורים, כגון:** חפירות ארכיאולוגיות, פריצת שבילים וניקיון.
- **הליכה, לינת שטח וכלכלה עצמית -** בהלימה להרגלי הסיור של התלמידים.

סדר העדיפויות בתכנון מרחבי הסיור

עדיפות ראשונה: מימוש העיקרון "מהקרוב לרחוק", **עדיפות שנייה:** קישור לתוכניות הלימודים.

לדוגמה: כיתה ו' בדימונה: תשלב את הסיור לנגב בלימוד פרק "הנגב" בגיאוגרפיה, אך לא תרחיק לגליל כדי לשלב את הסיור בפרק "צפון הארץ" בגיאוגרפיה.

10.5. האזורים והאתרים שישלובו בתוכנית מכיתה א' ועד כיתה י"ב

התוכנית בכללותה מכוונת להיכרות שיטתית של הארץ, תוך התייחסות למורשת הטבעית ולמורשת האנושית של ארץ ישראל.

ההתייחסות למורשת הטבעית באה לידי ביטוי בבחירת האזורים שבהם מתקיימים הסוירים - שהם נבדלים במאפייני הטבע, וצירופם מפגיש את התלמידים עם מגוון הנופים הטבעיים של ארץ ישראל (ראה פירוט בסעיף 5 לעיל).

ההתייחסות למורשת האנושית מתבטאת בבחירת האתרים שישלובו במסלולי הסוירים - שהם בדרך כלל מאתרים שמייצגים תופעות אנושיות.

כל תוכנית בית ספרית היא למעשה תלכודי ייחודי שבית הספר יוצר לעצמו, ובו משולבים שני מרכיבים: **האזורים והאתרים** שחלקם מוגדרים כחובה וחלקם נתונים לבחירת בית הספר.

10.5.1. שילוב ירושלים בתוכנית הסוירים הכוללת גן-י"ב

על פי חוזרי מנכ"ל לטיולים (ס"ה/9 (ג)) ו"בשבילי ירושלים" (ס"ו/1 מכ"ז באב התשס"ה), כל תלמיד יבקר בירושלים שלוש פעמים במהלך לימודיו, פעם אחת בכל חטיבת גיל: ביסודי, בחט"ב, ובחט"ע.

בבית הספר היסודי התוכנית מנחה לסייר בירושלים בכיתה ה', משיקולים אלה:

- בכיתה ד' לומדים את הפרק "היישוב שלנו", לכן סיור לירושלים יכול לזמן לימוד מתוך השוואה.
- בכיתה ה' לומדים בגיאוגרפיה את הפרק "ירושלים - עבר והווה כבירה", כך שניתן לנצל את הסיור כמרכיב בלמידת נושא זה.
- בכיתה ה' לומדים בתנ"ך את כיבוש ירושלים על ידי דוד, כך שניתן לקשר את הסיור ללימודי התנ"ך.

בחטיבת הביניים הסיור יכול להתקיים בכל שכבות הגיל, על פי שיקולים אלה:

- בכיתה ז' ניתן לשלב את הסיור לירושלים באירועי הבר מצווה שמקובלים בבתי הספר.
- בכיתות ז'-ח' הסיור יתקיים בשנה שבה נלמד בגיאוגרפיה הנושא "ירושלים והרי ירושלים".
- בכיתה ט' הסיור יכול להתקיים במסגרת סדנת ירושלים שבתוכנית של"ח וידעת הארץ.

בחטיבת העליונה הסיור יתקיים בדרך כלל בכיתה י', במסגרת סדנת ירושלים שבתוכנית של"ח וידעת הארץ ו/או בכיתה י"א במסגרת מסע ישראלי, או בשילוב עם לימודי ארץ ישראל.

הבהרה: ברשות מקומית נתונה, סדנת ירושלים בתוכנית של"ח וידעת הארץ מתקיימת פעם אחת: בכיתה ט' או בכיתה י'.

10.5.2. האתרים בתוכנית מגן ועד י"ב

אתרי חובה

- **בירושלים:** הכותל המערבי, הכנסת וקריית הלאום, הר הרצל, יד ושם.
  - **תל אביב:** יפו ותל-אביב הקטנה (אפשר במסגרת יום במישור החוף, חוץ מבתי ספר מתל-אביב)
- אתרי בחירה בכל שלב לימוד (יסודי ועל-יסודי)**
- **מורשת העם בארץ** - לפחות אתר אחד, מכל אחת מארבע תת-קטגוריות:
    - ♦ **אתר מקראי:** אתר מייצג את התנחלות שבטי ישראל או עיר/תל מקראי.
    - ♦ **מרד וחורבן:** לפחות אחד מאלה - מצדה, גמלא, יודפת, אתר ממרד בר כוכבא.
    - ♦ **המשנה והתלמוד:** בית כנסת עתיק, כגון - ברעם, קצרין, ציפורי, בית אלפא.
    - ♦ **היישוב הישן:** כגון - טבריה, צפת, שכונה חרדית בירושלים, פקיעין.
  - **תרבויות קדומות בארץ** - לפחות אתר אחד, מכל אחת משתי תת-קטגוריות:
    - ♦ **התקופות הקדומות:** נמל עתיק (כגון יפו, דור) או אתר רומאי (כגון קיסריה).
    - ♦ **התקופות המאוחרות:** אתר צלבני או מוסלמי או ממלוכי או עותמאני.
  - **המורשת הציונית** - לפחות אתר אחד, מכל אחת מארבע תת-קטגוריות:
    - ♦ **התיישבות:** אתר מהעלייה הראשונה או מהשנייה או השלישית, יישוב חומה ומגדל, מצפים בנגב, עיירת פיתוח, מצפה בגליל, התיישבות חדשה בהר - תצוגה או מוזיאון.
    - ♦ **עלייה:** יישוב עולים או אתר העפלה.
    - ♦ **מורשת קרב:** אתר שממחיש את המאבק להקמת המדינה ולביטחונה.
    - ♦ **פיתוח לאומי:** כגון: מפעל תעשייה גדול, נמל, תחנת כוח, המוביל הארצי.
  - **דתות ועדות בישראל** - לפחות אתר אחד, מכל אחת מארבע תת-קטגוריות:
    - ♦ **יהודים:** כגון - בית כנסת, קבר צדיק, מפגש עם בני אחת מעדות ישראל.
    - ♦ **נוצרים:** כגון - כנסייה, מפגש עם בני נוער נוצרים.
    - ♦ **מוסלמים ובדואים:** כגון - מסגד, קבר שייח, מפגש עם בני נוער מוסלמים/בדואים.
    - ♦ **דרוזים:** כגון - כפר דרוזי, נבי שועיב, מפגש עם בני נוער דרוזים.
  - **טבע** - לפחות אתר אחד, מכל אחת משלוש תת-קטגוריות:
    - ♦ אתרי טבע ייחודיים¹: לפחות אחד - עין גדי, מכתש בנגב, עמק החולה.
    - ♦ מקווה מים: לפחות אחד - מקורות הירדן, כנרת, ים המלח, נאות מדבר, נחל זורם כלשהו.
    - ♦ שמורת טבע: שמורת טבע כלשהי.
- הערה:** ההתייחסות העיקרית לטבע בתוכנית באה לידי ביטוי באזורי הסיור - בהם שפע אתרי טבע מגוונים, ובפרופיל הסיור - שמוביל למגע בלתי אמצעי עם טבע הארץ.

¹ **הר החרמון** לא נקבע כאתר חובה מכיוון שרובו שטח צבאי, והכניסה לחלק אחר כרוכה בתשלום גבוה. **ריף האלמוגים** במפרץ אילת לא נקבע כאתר חובה מכיוון שהפעילות בו כרוכה בציד מיוחד ובמיומנות שחייה.

טייבה

זב-אייר

קליק

פתח-תק

דייען

מיתר

יהוד

תנדול

ץ

חלק ג'

נספחים

נספח 1: תיחום מרחבים לתכנון הסיורים להכרת הארץ (בהתאם למפה המצורפת)

תיחום האזורים					
ס'	האזור	גבול צפוני	גבול מזרחי	גבול דרומי	גבול מערבי
1	הגולן וסביבתו	גבול הלבנון	גבול סוריה	גבול סוריה	כבישים 90-92
2	גליל עליון	גבול הלבנון	כביש 90	כביש 85	חוף הים התיכון
3	גליל תחתון	כביש 85	כבישים 90-92	כבישים 66-71-66	חוף הים התיכון
4	הכרמל וסביבתו	הים התיכון	כביש 66	כבישים 65-652 נחל תנינים	חוף הים התיכון
5	מישור החוף	כבישים 65-652 נחל תנינים	כביש 6	נחל שקמה	חוף הים התיכון רצועות עזה
6	ההר המרכזי	כבישים 667-71	כבישי קָפֶר המדבר*	כביש 31	כביש 6
7	ירושלים	הגבולות המוניציפליים של העיר ירושלים			
8	המדבר המזרחי	מחולה	גבול ירדן	כביש 31	כבישי קָפֶר המדבר*
9	הנגב	כביש 31 נחל שקמה	גבול ירדן	כבישים 12-40	גבול מצרים
10	אזור אילת	כבישים 12-40	גבול ירדן	מפרץ אילת	גבול מצרים

* כבישי קָפֶר המדבר (מצפון לדרום): 2808-316-317-3269-356-398-1-458-508-578

תיחום תתי-האזורים						
ס'י	אזור	תת-אזור	גבול צפוני	גבול מזרחי	גבול דרומי	גבול מערבי
1	גולן וסביבתו	חרמון	גבול לבנון	גבול סוריה	כ' 999-99-989	גבול לבנון
2		צפון הגולן	כ' 999-99-989	גבול סוריה	כביש 91	כביש 918
3		דרום הגולן	כביש 91	גבול סוריה	גבול סוריה-ירדן	כ' 888-92
4		עמק החולה ושוליו	גבול לבנון	כ' 918-888	כביש 8277	כביש 90
5	גליל עליון	גליל עליון מזרחי	גבול לבנון	כביש 90	כביש 85	כ' 899-89-866
6		גוש הרי מרון	גבול לבנון	כ' 899-89-866	כ' 85-866	כ' 8944-89-864
7		גליל עליון מערבי	גבול לבנון	כ' 8944-89-864	כביש 85	כביש 70
8		מישור חוף הגליל	גבול לבנון	כביש 70	כביש 85	חוף הים התיכון
9	גליל תחתון	בקעת כנרת ושוליה	כביש 8277	כביש 92	מפגש ירמוך-ירדן	קו יבניאל-כחל
10		גליל תחתון מזרחי	כביש 85	קו יבניאל-כחל	כביש 71	כ' 65-716-717
11		גליל תחתון מרכזי	כביש 85	כ' 65-716-717	כביש 71	כ' 60-73-784
12		גליל תחתון מערבי	כביש 85	כ' 60-73-784	כביש 75	חוף הים התיכון
13		עמק יזרעאל-חרוד	כבישים 75-71	בית שאן	כבישים 66-71	צומת העמקים
14		עמק בית שאן ושוליו	מפגש ירמוך-ירדן	גבול ירדן	שדה תרומות	ב' שאן-כוכב הירדן
15	כרמל וסביבתו	הר הכרמל	חיפה	כבישים 4-75-70	כ' 652-70-נ' תנינים	כביש 4
16		מישור חוף הכרמל	חיפה	כביש 4	נחל תנינים	חוף הים התיכון
17		רמת מנשה ושוליה	כביש 70	כביש 66	הקו הירוק	כביש 652
18	מישור החוף	השרון	נחל תנינים	כביש 6	כביש 5	חוף הים התיכון
19		גוש דן מורחב	כביש 5	כביש 6	כביש 441-נתב"ג	חוף הים התיכון
20		מישור החוף הדרומי	כביש 441-נתב"ג	כביש 6	נחל שקמה	חוף הים-ר' עזה
21	הר מרכזי	הרי שומרון	כבישים 667-71	כ' 578-508-458	עמק שילה	כביש 6
22		ארץ בינימין	עמק שילה	כביש 458	ירושלים-כביש 1	כביש 3-455
23		הרי ירושלים (הפרוזדור)	כביש 1	ירושלים	כביש 375	כביש זנוח-38
24		הרי יהודה	ירושלים-כ' 375	כביש 356	כביש 31	דרך הפטרולים
25		שפלת יהודה	כביש 443	ד' הפטרולים-כ' זנוח-38	כביש 31	כבישים 40-6
26	י-ם	ירושלים העתיקה	חומות העיר העתיקה ו"האגן הקדוש"			
27	ירושלים החדשה	הגבולות המוניציפליים של ירושלים מלבד תת-אזור 26				
28	מדבר מזרחי	מדבר שומרון וב' הירדן	מחולה	גבול ירדן	כביש 1	כ' 578-508-458
29		צפון מדבר יהודה	כביש 1	כביש 90	כביש 3698-רוגם א-נאקה-עין גדי	כביש 356
30		דרום מדבר יהודה	כביש 3698-רוגם א-נאקה-עין גדי	כביש 90	כביש 31	כ' 317-3269-356 316-2808
31		ב' ים המלח ושוליה	כביש 1	חוף ים המלח	כביש 31	כביש 90
32		מכתשי מזרח הנגב	כ' 25-80-31	כביש 90	כביש 227-נחל צין	כביש 40
33		מישורי צפון הנגב	כביש 31	ערד	כבישים 211-40-25-80-31	גבול מצרים
34	נגב	צפון-מרכז הערבה ושוליה	חוף ים המלח	גבול ירדן	צומת קטורה	כביש 90
35		מכתש רמון ושוליו	נחל צין-מ' הרוחות	כביש 90	נחל נקרות	מעבר ערוד
36		רמת עבדת ושוליה	כביש 211-40	נחל צין	הר חרירי-מ' הרוחות	גבול מצרים
37		הר הנגב ומישורי דרום הנגב	הר חרירי-נ' נקרות	כביש 90	כבישים 40-12	גבול מצרים
38	אזור אילת	הבקעות הגבוהות	כבישים 40-12	מתלול שחרות-תמוע	נחל שני	גבול מצרים
39		הערבה הדרומית	צומת קטורה	גבול ירדן	מפרץ אילת	מתלול שחרות-תמוע
40		הרי אילת	נחלים שני-רחם	כביש 90	מפרץ אילת	גבול מצרים

נספח 2: מיון מרחבים על פי הקטגוריות לבחירת בית הספר

תאי שטח בחבל ההררי הים-תיכוני

- רמת הגולן.
- גליל עליון מזרחי / מרכזי (מרום הגליל)/ מערבי.
- גליל תחתון מזרחי/מרכזי/מערבי (כולל הגלבע ועמק חרוד - זרעאל).
- הכרמל (כולל רמות מנשה).
- שפלת יהודה.
- הרי ירושלים.

תאי שטח בחבל המדברי

- מדבר שומרון.
- מדבר יהודה צפוני/דרומי.
- מכתשי הנגב המזרחי.
- רמת עבדת.
- מזרח מכתש רמון וסביבותיו.
- הר הנגב הגבוה.
- מרחב ניצנה.

תאי שטח במישור החוף

- מישור חוף הגליל - ניתן לשלב עם סיור בגליל המערבי.
- מישור חוף הכרמל - ניתן לשלב עם סיור בכרמל.
- השרון - ניתן לשלב עם סיור בכרמל.
- מישור החוף הדרומי - ניתן לשלב עם סיור בשפלה.

תאי שטח בעמק מטולה-אילת

- מקורות הירדן ועמק החולה - ניתן לשלב בסיור לרמת הגולן או לגליל עליון מזרחי.
- בקעת הכנרת - ניתן לשלב בסיור לגולן או לגליל תחתון מזרחי.
- בקעת בית שאן - ניתן לשלב בסיור לגליל תחתון מזרחי.
- בקעת הירדן - ניתן לשלב בסיור למדבר שומרון.
- בקעת ים המלח - ניתן לשלב בסיור למדבר יהודה.
- עמק הערבה - ניתן לשלב בסיור לאילת.

נספח 3: מימוש מטרות החינוך בתוכנית הליבה להכרת הארץ

תוכנית הליבה להכרת הארץ מאפשרת לממש - תוך שילוב עם פעילויות אחרות שמקיים המשרד, חלק ניכר מכל מטרות החינוך בישראל:²

(1) *אנך אדם להיות אוהב אדם, אוהב אדם ואוהב ארצו, אצרא (אמן) אדינג (ישראל) האכבד אג מורשגו ואג צהוגו הגרבווגיג...*

הפעילות החווייתית המהנה, שמתרחשת באתרי מורשת העם ובנופיה המגוונים של הארץ - בדיקה להוויה הישראלית, עשויה לחזק את תחושת השתייכות לעם ולמדינה ואת המודעות האזרחית.

(2) *...אנך אסובאנוג ציאסיס צין בני אדם וצין אמיס.*

הפעילות האינטנסיבית והבלתי שגריתית מאפשרת לחנך לסובלנות ביחסים בין בני אדם הלכה למעשה, ההיכרות עם החברה הישראלית הרב-תרבותית מאפשרת לחנך לסובלנות ביחסים בין עמים.

(3) *אליה אג גואבוג ארץ ישראל ודינג ישראל.*

(4) *אליה אג מורשג ישראל והאסורג היהודיג... ואנך אכבדן.*

חלק ניכר מהתוכנית ממוקדת בתולדות ארץ ישראל ועם ישראל בארצו, המפעל הציוני וההוויה הישראלית, כך שמתוך ההיכרות החווייתית ניתן לחנך לכבדם.

(5) *אפגא אג אישיוג הילד והילדה, אג יצירגיוגא ואג כישרונגוהיגא השוניג, איציו מואא יכואגא כבני אדם...*

(8) *אהניק שוויון הצבאניווג אכל ילד וילדה, אאפגא אהמ אהפגא א פי דרכמ ואיצור אווירה האפודגא אג השונה וגואכג ו.*

התוכנית מזמנת מצבי חיים מגוונים, שונים מאלה שמתקיימים בין כותלי בית הספר. הדבר מאפשר לתלמידים לגלות לעצמם ולאחרים גוני יצירה וכישרונות מגוונים, ולהוביל עצמם למימוש

² סעיף 2 (המטרות) לחוק החינוך הממלכתי, שהתקבל בכנסת בשנת 2000. "חלק ניכר מכל המטרות" נאמר כדי לסייג ולדייק, שכן בחוק כל סעיף מכיל מספר מיקודים, והסיוורים להכרת הארץ לא תמיד נותנים מענה לכל המיקודים. **לדוגמה:** במטרה מס' 1 בחוק כתוב גם "מכבד את הוריו... ואת לשונו". היות שהפעילות להכרת הארץ לא עוסקת בכך, הם לא מצוטטים, ובמקומם באות שלוש נקודות (...). מיספור המטרות תואם את המיספור בחוק. המטרות מובאות ברצף, למעט מטרה 8 שהוצמדה למטרה 5 בשל הדמיון ביניהן.

עצמי. בדרך זו בית הספר מעניק שוויון הזדמנויות לתלמידים בעלי כישרונות שונים, ומאפשר לכל אחד לבוא לידי ביטוי ולהתפתח על פי דרכו.

**(6) אסא אג ידעוניהם של הילד והילדה ביצירה האנושית אסוניה ודורניה...
ולדגד פלילוף זופניג ורנרוב פנאי.**

התוכנית מפגישה את התלמידים עם שרידים ארכיאולוגיים של תרבויות רבות שחלפו בארץ. ההליכה בשבילי הארץ ורכישת הרגלי טיול מקדמות את הפעילות הגופנית ואת תרבות הפנאי.

(7) ...אטפס סקרנוג אינאקטואלית, אטשגה עזמאית ויוזמה...

מגוון תופעות הטבע והאדם ששזורות בנופי ארץ ישראל עשויות לעורר סקרנות, מגוון המצבים הבלתי מוכרים מחוללים מחשבה עצמאית ויוזמה תוך התמודדות עם הקשיים שעולים מהם.

**(9) אטפס אפורובג בגיי הגזרה הישראלית, נכונות אקב גפקידיס ואלמאס אגוק
אסירובג ואגריובג, רנזון לעזרה הדדית... והגנרובג...**

התוכנית מפגישה את התלמיד עם החברה הישראלית על מורכבותה וקשייה, מתוך כך ניתן לחזק את את המעורבות בחיי החברה הישראלית. במהלך הסיוורים התלמידים נדרשים לקבל על עצמם תפקידים ולממש עזרה הדדית והתנדבות לביצוע משימות שונות, וכך החינוך החברתי מתקיים במסגרת חברת התלמידים ולמענה.

(10) אפגא יגס של כנוד ואגריובג אסביבה הטבעית וציקה אארץ, אנופיה, אגי ונזומג.

היכרות החווייתית והבלתי אמצעית עם הטבע והנוף של הארץ יוצרת זיקה חיובית ואפשרות לפתח יחס של כבוד לכל אלה.

**(11) אהכיר אג... הגרובג, ההיסטוריה, האורשג והאסורג הייגודית של האוכלוסיה
העזית ושל קנזובג אוכלוסיה אגריובג בגניג ישראל...**

התוכנית מובילה להיכרות גם עם יישובים ואוכלוסיות דוברי ערבית, ואתרי פולחן של בני הדתות והעדות השונות במדינת ישראל, ומתוך כך ניתן לפתח את יחס הכבוד הראוי כלפיהן.

נספח 4: טבלאות תכנון רשותית ותוכנית בית ספרית

טבלת תכנון מרחבי הסיור של רשות מקומית			
תא/י נוף	תת/י-אזור/ים	אזור	שכבת גיל
בתחום היישוב בסביבת היישוב			גן-ד'
		ירושלים	ה'
			ו'
		ירושלים	ז'
			ח'
			ט'
		ירושלים	י'
			י"א
			י"ב

טבלת תכנון מפרט הסיוורים לבתי ספר יסודיים

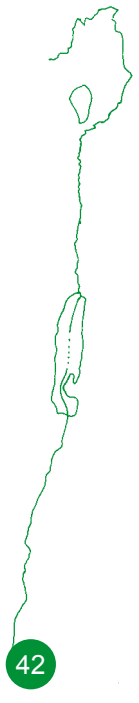
הערות	מקצוע הסיוור	אחרים	המסלול	תת-אזור או תא נוף	שכבה
	מדע וטכנולוגיה				ג-א
	מדע וטכנולוגיה				
	מדע וטכנולוגיה				
	מדע וטכנולוגיה				ב'
	מדע וטכנולוגיה				
	מדע וטכנולוגיה				
	מולדת, חברה ואזרחות				ג'
	מדע וטכנולוגיה				
	מדע וטכנולוגיה				
	מולדת, חברה ואזרחות				ד'
	מדע וטכנולוגיה				
	מדע וטכנולוגיה				
	גיאוגרפיה			ירושלים	ה'
	מדע וטכנולוגיה				
	מדע וטכנולוגיה				
	גיאוגרפיה				ו'
	מדע וטכנולוגיה				
	היסטוריה				

הבהרות:

- מקצועות הסיוור נגזרים לרוב מהתכנית הארצית, מעבר לכך בית הספר יבחר מקצוע סיוור בכל שנת לימודים.
- תאי הנוף עבור כיתות נג-ד' ייבחרו על פי המוגדר בתוכנית הרשותית, תוך התאמת תא הנוף לצורכי מקצוע הסיוור.
- האתרים ייבחרו על פי צורכי מקצוע הסיוור, המסלול ייקבע לאחר שנבחרו האתרים המרכזיים לסיוור.
- מועד הסיוור ייקבע במונחים של חודשים בשנה.
- בית הספר יבחר נושאי העשרה על פי הנחיות התוכנית הארצית/מחוזית/רשותית.

טבלת תוכנית הסיוּרִים של בית ספר על יסודי						
מורה	אתרים	מקצוע הסיוּר	המסלול	המרחב	כיתה	
					ד'	
					ה'	
					ט'	
					י'	
				ירושלים		
					י"א	
					י"ב	

ג'וכניג ה'ויבה להכרזג הארץ ואהבזג ה'אולזג

נספח 5: חברי הועדה

חברי הוועדה להכרת הארץ ואהבת המולדת (תשס"ה-תשס"ו)

יו"ר הועדה: נח שלו - מנהל מינהל חברה ונוער

יו"ר תת הועדה לפיתוח התוכנית לבתי ספר יסודיים: רוני נעמן - מנהל מינהלת הטיולים

יו"ר תת הועדה לפיתוח התוכנית לבתי ספר על יסודיים: אלי שיש - מנהל תחום של"ח וידעת הארץ

מרכז הועדה: ד"ר טימי בן-יוסף - מנהל גף תכנים בשל"ח וידה"א

חברי הועדה:

פרופ' ניר אוריון, הוראת המדעים, מכון ויצמן למדע

לילית אזולאי - מפקחת כוללת במחוז דרום

פרופ' רוני אלנבלום - ראש בית הספר להיסטוריה, האוניברסיטה העברית

מודי אורון/ שמוליק שפירא - רשות הטבע והגנים

ערן גלזר - מועצת תנועות הנוער

ד"ר מיכאל גרינצוויג - המפמ"ר ללימודי א"י וארכיאולוגיה

אורי דגול - מנכ"ל איגוד אכסניות הנוער

שרית הוך-מרדקוביץ - נציגת יד בן צבי

שמעון הראל - מנהל מחוז ירושלים

יהודית זמיר - ראש מינהלת קרמניצר-שנהר

ד"ר עבדאללה חטיב - מנהל אגף המגזר הערבי

שאול יגיל - ממונה ביטחון מוס"ח ארצי

ד"ר אבי לבסקי - מנהל בי"ס על יסודי המסורת, ירושלים

עמליה לואין - תחום תכנים ותוכניות במינהל חברה ונוער

איתי לוי - מנהל בית ספר יסודי "שפרינצק", קרית אתא

מוטי ליברמן - סמנ"ל החברה להגנת הטבע

אבי קמינסקי - יו"ר איגוד מנהלי מח' חינוך בשלטון המקומי

שרה רויטר - מנהלת האגף לחינוך יסודי

יוסי פלדמן - יו"ר המועצה לשימור מבנים ואתרים

דליה פניניג - מפמ"ר גיאוגרפיה

יפה פס - מנהלת האגף לחינוך על יסודי

ניר קטרו - מועצת תלמידים ארצית

רות רגב / דודו אשכנזי - מנהלת האגף לחינוך ולנוער בקק"ל

ד"ר יהושע רוזנברג - מתאם תוכניות לימודים לחינוך הדתי